

RAHVAKALENDRI KOGUMIKUST

Mall Hiemäe. Pühad ja argised ajad rahvakalendris. Tallinn: Varrak, 2010. 344 lk.

See on autori sulest juba teine artiklikogumik. 2007. aastal ilmus „Eesti mõteloos” sarjas „Sõnajalg jaaniöös”, mis annab läbilõike tema folkloristitööst

rahvajutu, rahvakalendri ning loodusega seotud uskumuste ja tavade uurijana. Vaadeldav rahvakalendrit käsitlev kogumik hõlmab 42 kirjutist, neist kaks („Vastlapäevaks vaheldust”, lk 114–115, ja „Jaanilaupäeval”, lk 136–140) ilmuvad trükisõnas esmakordselt (üks on raadiosaate stsenaarium, teine telli-

tud, kuid ilmumata jäänud kirjutis). Kogumikku illustreerivad kihelkondade kaart, 12 levikukaarti, 2 joonist ja 26 fotot (paraku puudub muidu loendrikkas kogumikus just illustratsioonide loend). Lisaks on antud kirjanduse loend (108 pealkirja 83 autorilt *resp.* toimetajalt *resp.* koostajalt – lk 320–328), nimeloend (140 nime, paaris esinevad nimed, nt Adam ja Eeva, on loetud üheks nimeks – lk 330–331), paigaloend (*sic!*) – mõistagi pidanuks olema kohaloend, mis paik on näiteks Lõuna-Eesti või Austria jms (202 nimetust – lk 332–335), kalendaarium (219 terminit, lk 336–339) ja üldsõnastik (?) (248 sõna, lk 340–344). Viimane nimetus on muidugi ebamäärane ja isegi eksitav. Aga mis oleks sobivam loendile, mis haarab ühelt poolt usundi ja kommetega seotud töid ja toimetamisi, taimi ja loomi ning mütoloogilisi olendeid, teiselt poolt üldkultuurilisi ja ajaloolisi termineid. Igatahes on köide varustatud rohket abivahenditega. Neid tunnukse isegi rohkem, kui asi väärt on.

Kirjutised on jagatud kolme ossa: 1) „Kuidas me aega arvame” – 10 kirjutist (lk 9–105), 2) „Tähtpäevade aastaring” – 21 kirjutist (lk 107–207) ja 3) „Rahvakalendri mitu nägu” – 11 kirjutist (lk 209–318). Kirjutised pärinevad aastatest 1979–2009 (1979 – 1; 1982–1990 – 10; 1991–2000 – 21; 2002–2009 – 10). Mitmesugustest kogumikest on võetud 14 artiklit, ülejäänud on ilmunud ajakirjades (11) ja ajalehtedes *resp.* kalendrites (16). Mõistagi on tuumakad koguteostest võetud artiklid, mis juba olemuslikult on uurimuslikumad. Ajakirjanduses ilmunu on enamasti populaarne tähelepanuosutus tähtpäevale või sellega seotud kombele ja usundile. Sageli on nad napolisõnalised ja sellest johtuvalt üldistav-lihtsustavad. Kogumiku esimene osa kõneleb ajaarvamisest üldiselt, sestap on seal artikleid nii kogumikest kui ka ajakirjandusest. Teine osa vaatleb tähtpäevi või olulisi aja-

vahemikke läbi aasta ja selles kajastub eeskätt ajakirjanduses avaldatu. Kolmas osa käsitleb rahvakalendri erijooni ja siin avaldatu pärineb eeskätt kogumikest.

Paraku ei olnud mahti ega võimalusigi võrrelda algtekste kogumikus avaldatud artiklitega. Juhuvõrdlus igatahes ei avastanud n-ö juurdekirjutisi tagantjärele-tark-olemise arvelt. Kogumik annab seega ülevaate ka autori arengust. Pilt oluks selge, kui kirjutised oluks järjestatud kronoloogiliselt. Paraku ei kattu see temaatilise jaotusega, mida on õigemaks peetud. Ja ega teose eesmärk olegi autori arenemistee jälgimine (kõnelemata sellest, et kogumik ei hõlma kõiki autori kalendrikirjutisi¹). Küllap on õigustatud ja kalendrihuvilistele vastuvõetav, et ühtede kaante vahele on koondatud ühelt poolt vähe kättesaadavates kogumikes, teiselt poolt kiiresti uuenevas ajakirjanduses ilmunud kirjutised. Ehkki need on süvenemisastmelt üpris erinevad, annavad nad ometi mõningase ülevaate meie rahvakalendrist – mõni lühisõnaliselt iseloomustav, teine süvenevalt mitmetahuline.

Seesugused artiklikogumikud on arvustamiseks küllaltki tüütud: kõiki kirjutisi ei jõua ju nimetadagi (ja paljud ei väärigi seda), sisukamaid on aga sedavõrd, et neil peatumine ületaks retsensioonile lubatud mahu. Sestap puudutaksin – tunnustamaks autorit – mõnd üksikut probleemi.

Mall Hiimäe on teadupärast tunnustatud rahvakalendriuurija. Ainuke ajalõik, mis on jäänud kui mitte kahe silma vahele, siis ometi sügavuti uurimata, on nädal ja nädalapäevad. Teisalt on teada kuufaaside ja rahvakalendri nähtuste andekas seostamine – küll mitte vaadeldavas kogumikus. Kui aga lk 22 öeldakse, et kuufaaside

¹ Vt nt: K.-M. Rooleid, Mall Hiimäe. Bibliograafia 1957–2007. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2007, nr 134, 162, 169, 179, 186, 367 jt.

järgi hakati loendama päevi, siis tekib tõrge. Kunagi üliõpilaspõlves tegelesin minagi nädalaga. See oli seminaritöö teemaks. Töö – kahjuks või õnneks! – hävis peahoone põlengus. On aga meelde jäänud ähmane üldistus. Kui Istanbulist tõmmata sirgjoon põhja suunas, siis rahvastel joonest vasemal on nädalapäevade nimetused seostatavad muinasjumaluste nimedega, rahvastel joonest paremal aga arvudega. Kuufaaside loendamise asemel on tegu pigem kultuurilaenuga. Kahtlusi äratav ka väide: „Kuukalendri ajaarvamises on iga kuufaasi neljas ja seitsmes päev (vastavalt neljapäev ja pühapäev) olnud ühetaolise kvaliteediga” (lk 55). Lahtiseks jääb, mida mõistetakse siin kvaliteedi all. Minu mäletamist mööda on hoopis rohkem kokkulangevusi neljapäeva ja laupäeva puhul – alates toitudest ja lõpetades tavadega. Õhku jääb ka väide neljapäeva „erilisest positsioonist nädalapäevade seas” (lk 51). Neljapäev koos teisipäeva ja laupäevaga kuulus nädala n-õ heade päevade hulka. Muud erilist positsiooni ei tea justkui olevat. Aga olekski hea ja vajalikki, kui autor või mõni tema kolleegidest pühenduks nädala ja nädalapäevade uurimisele: alles sellega ammentuks rahvakalendri uurimine.

Huvitav on autori püüet siduda mõningaid rahvalaule kosmogoonilise ajakäsitusega (lk 68–90). Kuivõrd tegu on raskesti tõlgendatavate lauludega („Harja otsimine”, „Mõök merest”, „Sillad soodele” jt), on neile pakutud rohkesti erinevaid tähendusi. M. Hiimäe tõlgendus ei ole varasematest kuidagi nõrgem, mõnes aspektis – nimelt poeetilises – aga isegi usutavam. On hea, et meil on regilaule, mis annavad ennast tõlgendada. Ettevaatlikult, kuid ilmselt nõustuvalt kirjutab Hiimäe: „Mõte, et kiik ise võiks olla usundilise tähendusega objekt, on meil alles hiljuti oletamisi esile toodud etnomusikoloogias...” (lk 86). Sellega ei tahaks küll nõustuda, aga väide lähtubki Ingrid Rüütli.

Mõned üksiknorimised: *tõnk* (lk 167) on vist laiemat tähendusega, mitte ainult Suur Mari ja Pisike Peeter? Kuidas mõista lauset: „...kotkas ei jõua magada...” (lk 176)? Kas jõulupuu analoogiad (lk 178) pole ehk pisut kistud? Autor küsib, kas ka meil kuulub siga viljakusjumalusele (lk 192)? Aga meil ju polnudki jumalusi (peale Taara). Lüpsiku turbutamine (lk 234–238) oli pigem naiste püha, mitte karjaste püha.

Pigem toimetaja kui autori arvele lähevad eksimused kirjandusviidetes. Lk 68 viidatud Tampere 1960 puudub kirjandusloendis, samuti Loorits 2000 (lk 112). Viidete Joalaid 1987 (lk 184), Moora 1980 (lk 189), Ränk 1935 (lk 218), Devjatkina 1998 (lk 279), Lätt 1969 (lk 292) puhul on ilmselt tegu eksimustega aastaarvus. Võib-olla pidanuks autor populaarsena mõeldud kogumikus üldse loobuma teaduslikust aparatuurist, s.o viidetest kirjandusele. Soovituslik nimistu võinuks ju jääda.

Mida öelda kokkuvõtteks? Kahtlemata annab teos ühelt poolt ülevaate meie rahvakalendrist, teiselt poolt põneva sissevaate rahvakalendriga seostuvasse probleemidesse. Aga tervikuna on teos ebaühtlane. Vististi olnuks tulemus parem, kui autor otsustanuks piirduda kas populaarsete meedias avaldatud kirjutistega või koondanuks ühte uurimuslikud artiklid. Mõistagi pole siin tegu Piileami eesliga – raamat on ju ilmunud –, kuid kahe tooli vahel kõhkleja näikse kogumiku koostamisel küll ilmnevat. Ja sellest on kahju. Nimelt ei kattu populaarsete ja uurimuslike artiklite lugejaskond. Kuivõrd oli siin määrav kirjutuse soov või autori tahe, seda teavad ainult asjaosalised ise. Igatahes soovitan teost neile, kes huvituvad rahvakalendri probleemidest sügavuti. Populaarsed tutvustused võivad jääda lugemise teise ringi.

ÜLO TEDRE